

Vzpomínka na statečnou a obětavou bojovnici Danielu Vokolkovou

Nedožitě 80. narozeniny Daniely Vokolkové jsou příležitostí ke vzpomínce na silnou a vzácnou osobnost, která se stala v prostředí ochrany kulturního dědictví doslova legendou. V našich pamětech je Dana, řečená Vokolčice, stále přítomná jako energická, přímočará a nesmírně obětavá žena s výrazně vyvinutým kritickým duchem, který nesl kompromisy. Svým neuvěřitelným pracovním nasazením a energií dokázala strhávat další lidi (zejména ty mladé) ke společnému postupu či spíše boji, nebo naopak vyvolávala silný odpor či konflikt (na osobní i institucionální úrovni). Její nastavení netolerovalo pohodlná diplomatická jednání a polovičatá řešení, naopak svou pronikavou, inteligentní, ale radikální argumentací provokovala všechny zúčastněné a nutila je nejen opustit svou komfortní zónu a projevit názor, ale dokonce i aktivně pomáhat. Při řešení problémů dávala přednost nekonvenčním a riskantním postupům, kterými sledovala přímočarou cestu k výsledku, a požadovala totéž i od svých spolubojovníků. Svou neúnávností a nezdolností dosahovala řešení problémů a kauz bez ohledu na následky, které to nutně přinášelo. Přesto, nebo právě díky odporu, na který narážela, zůstala pevná a morálně silná, ochotná omezit své potřeby na úplné minimum (káfe a cigarety), ostře vymezená vůči lidské malosti, průměrnosti a prospěchářství, které považovala za největší společenské a osobní selhání.

Naše vzpomínky jsou situovány do doby krátce po sametové revoluci, kdy kulturní dědictví zasáhly obrovské ztráty způsobené systematickým vykrádáním sakrálních objektů. Společnost ani památková péče na tuto situaci nemohly být připraveny. Opakované krádeže, kdy doslova přes noc mizely nejcennější umělecké předměty za hranice České republiky, paralyzovaly systém, ale nikoliv Danu Vokolkovou. Ta ihned využila svých zkušeností a nadání historičky umění, dlouholeté památkářky se specializací na sakrální umění od středověku po 20. století, a začala konat. Ve Státním ústavu památkové péče (SÚPP) dokázala vytvořit zpočátku „partyzánskou“ síť ochotných kolegů a kolegyň. Stejně tak napojovala do nově vznikající „disentové“ struktury jednotlivé policisty, celníky, odborníky a studenty z akademické sféry, církevní hodnostáře, faráře, pracovníky Ministerstva kultury a další dobrovolníky, kteří nebyli lhostejní ke krádežím a prodeji kulturního dědictví. Její neúnávná činnost se tenkrát zdála jako chaotická, ale dnes s odstupem

času ji hodnotíme jako metodicky promyšlenou, vedoucí k obdivuhodně komplexní síti, která byla funkční, a to i přesto, že byla pouze částečně podporovaná systémem, do něhož se teprve postupně infiltrovala a etablovala. Hlavní činností Daniely a všech zúčastněných byla jednak evidence odcizených předmětů, dohledávání jejich dokumentace, tolik potřebné k následné identifikaci (lustraci), a také vznik soupisu předmětů nejohroženějších krádežemi, včetně jejich bezpečného uložení. Danin bystrý úsudek ji po několika vzájemně souvisejících krádežích dovedl k přesvědčení, že organizované krádeže se dějí dle soupisu Uměleckých památek Čech, kde jsou nejcenější díla označena hvězdičkami. Ve spolupráci s policií se jí podařilo chytit zloděje přímo při činu, a za hranicemi tak neskončil soubor gotických soch z Černivska na Strakonicku. Monitoring prodeje odcizených předmětů ve starožitnictvích či na burzách v Čechách byl další vysoce specializovanou činností. V žádné z uvedených aktivit však nešlo pouze o evidování, naopak se jednalo o konkrétní kauzy, které Dana nedovolila NIKO-MU nedokončit či zamést pod koberec. V tomto ohledu měla minimální toleranci, neustoupila ze svého přímého přístupu, což jí přineslo velký obdiv, ale také mnoho nepřátel.

K jejím mimořádným úspěchům patřila příprava a prosazení zákona č. 71 Sb. z roku 1994, upravujícího prodej a vývoz kulturních statků a omezení prodeje předmětů sakrálního původu, které náležely a stále náleží k procentuálně největší skupině odcizených děl. Hlavní myšlenkou zákona bylo zachytit co možná nejvíce předmětů prodávaných na uměleckém trhu díky jejich lustraci v památkových evidencích (paragraf 3).

Seznámení s naší budoucí šéfovou Danielou Vokolkovou bylo více než typické. Nešlo o přihlášku do výběrového řízení, ale o aktivistické setkání v souvislosti s kauzou záchranu kostela sv. Michaela archanděla na Starém Městě v Praze (1993). Jako studentky dějin umění na FF UK a členky semináře prof. Homolky jsme začínaly badatelský život diplomovými pracemi zahrnujícími terénní průzkum středověkého umění. Ke vstupu do kostelů bylo v souvislosti s nebezpečím krádeží potřebné svolení jednotlivých biskupství a památkových ústavů. Dana byla našim potřebám velmi otevřená a rychle pochopila, že náš výzkum zahrnující soupis a dokumentaci středověkých děl konkrétních regionů je v nastalé situaci nesmírně užitečný. V rámci organizační struktury SÚPP byla ale Dana na počátku 90. let pouze řadovou členkou oddělení I. (později PO3) vedeného Jiřím Belisem. Evidence a dokumentace byla nejprve společná pro nemovitě a movité památky, její následné rozdělení

lépe odpovídalo hektickým potřebám nastalé situace a umožnilo noční lustrace hledaných předmětů a terénní dokumentaci těch ohrožených. Oddělení zaměřené už pouze na tzv. movitky bylo personálně posíleno (Radovan Chmel, Klára Vaňáková, tehdy Vokolková, Petr a Markéta Baštovi) a my byly zapojeny do činnosti pouze volontérsky. Postupně, s pochopením J. Belise, se ale Daně podařilo zaměstnat na zkrácené úvazky nejen nás dvě, ale celkem 6! studentů z katedry dějin umění FF UK, a tak vytvořit skutečné protikrádežové oddělení, napojené na tzv. krajánky, dnešní územní odborná pracoviště NPÚ. Všechny tyto Daniny „dětí“ uvykly rychle potřebnému vysokému nasazení. Ochota dokumentovat kostely se stala běžnou součástí našich životů. Nebylo výjimkou, že dokumentace kostelů se odehrávala v průběhu svatební cesty, během víkendů, dovolených a prázdnin. I další generace skutečných dětí vzala za své trávit s rodiči čas při dokumentaci kostelů, kaplí, hřbitovů či exteriérové plastiky. Pořízenou dokumentaci v rámci nového oddělení dále zpracovávali Radek Chmel a počítačový expert Karel Dědek. Pracovní tempo bylo opravdu vysoké a často nad síly všech zúčastněných. Dana se ovšem nezastavila; potřebná síť kontaktů a dalšího propojování směřovala ke komunikaci s policií, na kterou se specializovala Miroslava Šmilauerová. Výsledkem byla nejen přesnější evidence krádeží (policejní databáze PSEUD nebyla ještě veřejná), ale díky osobním kontaktům se odcizená umělecká díla objevovala i v televizní relaci Kriminální ústředna pátrá. Díky spolupráci s akademickým prostředím na FF UK (M. Horyna, J. Royt) došlo i k odborné umělekohistorické výuce vybraných policistů z Policejního prezidia. Síť kontaktů se rozrostla také o majitele uměleckých děl z řad římskokatolické církve, z nichž někteří dokonce dokumentovali pro potřeby památkářů. Stranou nezůstali ani pracovníci Celní správy, České obchodní inspekce, a dokonce i Ministerstva kultury. Do medializace kauz se zapojila Česká televize a řada investigativních novinářů. Z Danieliny iniciativy vyšla desítky publikací věnovaných právě odcizeným památkám včetně edicní řady Katalogů odcizených a nezvěstných uměleckých děl. Neustálým kontaktem s ohroženými památkami v terénu, v sakrálních interiérech či v nově zřízených, často provizorních depozitářích jsme nabývali neocenitelné znalecké zkušenosti, jež formovaly naše budoucí metodické přístupy k materiálu. Po dlouhou dobu bylo potřeba čtít pravidlo nepublikovat ohrožená díla či neuvádět místo jejich přesného uložení.

Systematické vytváření dokumentačního archivu a jeho následná digitalizace se postupně staly dobrou náhradou dosavadní kartotéční

evidence, která nemohla vyhovět naléhavým potřebám lustrací, tj. prohledávání a porovnávání odcizených děl s díly, která se objevovala na domácím i zahraničním trhu. Danielou Vokolkovou a jejími ranými spolupracovníky nastavený a propracovaný systém v podstatě dožívá do současné doby, kdy začíná kolabovat a čeká na modernizaci. Umělou inteligenci již Daniela zalarmovat a zapojit do spolupráce nemůže, to čeká na manažerská rozhodnutí, a především na financování na úrovni dnešního památkového ústavu, Ministerstva kultury, státu, Evropy a celosvětové ochrany kulturního dědictví.

Nejužšímu kruhu spolupracovníků se v 90. letech přezdívalo „Danina mordparta“ a z kriminálního žánru byly často převzaty i pracovní metody, ať již šlo o používání převleků a paruk, předstírání bohatých kupců či jiné klamání potenciálních zlodějů či obchodníků s kradeným zbožím. V těchto činnostech se Daniela cítila jako ryba ve vodě a nejevila nikdy známky únavy, vyčerpání či vyhoření. Svou energií naopak strhávala své spolupracovníky, kteří ovšem své limity pociťovali a nestačili jí. Dana obětovala práci pro záchranu movitých památek vše – osobní vztahy a rodinu, kariéru zkušené a talentované badatelky a nakonec i život. V proslovu nad její rakví ji prof. Mojmir Horyna přesně označil za novodobou mučednici památkové péče. Její obětavost a klíčová role v záchraně kulturního dědictví by neměla být opomíjena!

Za pomoci podkladů Kláry Vaňákové, Karla Dědka a Radovana Chmela napsaly

Prof. PhDr. Michaela OTTOVÁ, Ph.D.
KTF UK, Ústav dějin křesťanského umění
michaela.ottova@ktf.cuni.cz

Ing. Mgr. Šárka RADOSTOVÁ, Ph.D.
NPÚ, Generální ředitelství v Praze
radostova.sarka@npu.cz

Život vášnivě lásky k památkám aneb osud historičky umění na souvrati času

„Máme nejdokonalejší památkové zákony,“ pravil můj šéf v 50. letech, „ještě kdyby se držovaly.“ A teprve pak se s klidným svědomím účastnil likvidace raně barokního zařízení českobudějovické katedrály.

Jen vypočítat křížící se směry, jež dávaly podnět k ničení památek, by vydalo na habilitační práci. Připomeneme pouze nejdůležitější. Z hlediska církve byl přelomový koncilní požadavek obratu kněží tváří k věřícím, který nezřídka vedl k podstatným úpravám kostelních interiérů a často i rušení bočních oltářů. Světská moc to samozřejmě vítala jakožto oslabení „náboženského opia“. Posametová doba pak přinesla náhlé pochopení hmotné ceny uměleckého díla spolu s možností vyvézt je přes nově otevřené hranice.

Tehdejší ministr vnitra byl podle vlastních slov informován o tom, že většinou nešlo o tvorbu domácí, nýbrž o práci ze zahraničí povolání kumštýřů, a nepokládal proto za nutné bránit ji před organizovanými zlodějskými tlupami. Důsledek byl žalostný. Kdo ho tak informoval, není známo, ale ani Švédové za třicetileté války nevyváželi od nás umělecká díla tak svědomitě, jak to umožnila Klausova „mocná ruka trhu“. V euforii z otevřených hranic se vývoz památek jevil jako lapálie.

Kradlo se podle *Uměleckých památek Čech* i podle stručnějších turistických průvodců. Renomované vídeňské Dorotheum vystavovalo kradená díla v Praze pod fantasticky důvěryhodnými titulky, aby se vyhnulo zákazu prodeje církevních předmětů. Obrovská manýristická plátna Křížové cesty, ukradená z kostela Nanebevzetí Panny Marie na úpatí kopce Zebín (obec Sedlčický-Jičín), šla přímo do Vídně legální cestou.

Zatím ministerští úředníci pečlivě dodržovali pracovní dobu a památkáři z čirého nerozumu konali divy udatenství, příkladmo dali ubourat diagonální nožičky želvy, do níž zaklel Santini zámeckou kapli v Chlumci nad Cidlinou, nechali odstranit obrovskou řezanou korunu Madony na hlavním oltáři klášterního chrámu v Kladru-bech, v rámci restaurace byl z několika polychromií odřen raně gotický Ukřižovaný od jihlavských jezuitů...

Takřka paralelně můžeme sledovat úsilí zažehnat traumata ztrát, jež Daniela Vokolková pociťovala jako škodu vlastní, jako ztrátu svého majetku.

Pravidelně pronikala do poslanecké sněmovny při projednávání změn památkového zákona, přepadala jednotlivce i celé skupiny volených zástupců lidu a zalýkala se zlostí nad jejich nechápáním podstaty věci. A stejně pravidelně byla odtud zdvořile vymítána.

Přitom stačila odhalit skryté tituly fundátorů na čelech lavic jezuitského kostela sv. Klimenta v Praze a vést předem prohraný boj o vlastnictví chrámu sv. Michaela archanděla na Starém Městě v Praze, kdysi centra počátku českého křesťanství. Ostatně dodnes se celý jeho areál nedočkal titulu národní kulturní památky. Tak aspoň věnovala zdejší Mariánské škole svůj objev gotické řezané Madony.¹

Indolence církve a téměř absolutní neschopnost státní správy při záchraně památek v posametovém čase byla podnětem její práce na pražském arcibiskupství a posléze i popudem k těsné spolupráci s policií, jež slibovala závažná odhalení mechanismu ztrát, zakletá po Danielině tragické nehodě v nerozluštitelném počítání.

Zůstala vzpomínka na půvabné mauzoleum želivských památek, zachráněných z opakovaných požárů kláštera, a bezvýhradné uznání posledního želivského opata, už těžce nesoucího důsledky komunistického žalářování, uznání, které mi dosud zní v uších: „Paní Vokolková je dáma!“

Prof. PhDr. Ivo KOŘÁN, DrSc.

■ Poznámky

1 Daniela Vokolková věnovala společnosti Collegium Marianum, Týnská vyšší odborná škola, s. r. o., sochu, kterou osobně vykoupila z bazaru s ojetými auty a zachránila ji tak před zničením.